

ԱՆԻ ՏԵՐՏԵՐՅԱՆ

*ՀՀ արտակարգ իրավիճակների
նախարարության ճգնաժամային
կառավարման պետական
սկադեմիայի աշխատակից*

ՉԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆԸ ԲՆՈՐՈՇ ՌԻՍԿԵՐԻ ՀԱՍՏԱԼԻՐ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԹՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տնտեսության համընդհանրացումը, տեղեկատվության՝ որպես արտադրության գործոնի դերի անը պահանջում են ձեռնարկությունների ռիսկերի կառավարման նոր մոտեցումներ, մեխանիզմներ և մեթոդներ, ինչպես նաև եղածների արդիականացում: Տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության արդյունքում ի հայտ են գալիս նոր ռիսկեր, որոնք պայմանավորված են տնտեսության մեջ ենթաճյուղային (քիֆուրկացիոն) միտումների և կառավարման շարժընթացի անկայունությամբ:

Ռիսկը այն հասկացություններից է, որն այսօր օգտագործվում է գրեթե բոլոր բնագավառներում և ոլորտներում: Տնտեսագիտությունն ուսումնասիրում է ձեռնարկատիրական ռիսկերը: Այս հարցի շուրջ մեր տեսակետը ներկայացնելու նպատակով կատարենք մի շարք դիտարկումներ:

Տնտեսագիտությունը ռիսկը սահմանում է որպես հավանական վտանգ, ռեսուրսների հավանական կորուստներ կամ եկամուտների չտացում ձեռնարկատիրության նախատեսված բնականոն գործունեության ընթացքում: Ռիսկն ընդունվում է որպես հավանական իրադարձություն, որի ծագման դեպքում կարող են ի հայտ գալ չեզոք կամ բացասական հետևանքներ: Ձեռնարկատիրական ռիսկը համարվում է ռիսկի տեսակ, որը կապված է ռեսուրսների կորստի հնարավորության (հավանականության), եկամուտների լրիվ չտացման կամ էլ որոշակի ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման գործընթացում լրացուցիչ ծախսերի առաջացման հետ:

Կարծում ենք, որ ռիսկն իսկապես ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն առնչվում է կորուստներին, բայց դա հավանական իրադարձություն չէ (ոչ էլ այլ տիպի իրադարձություն է), վտանգ չէ, այլ՝ հավանական իրադարձությունից (ավելի ճիշտ՝ վտանգից) կորուստների հավանական չափն է:

Ռիսկը ցանկացած ոլորտում և ամենուրեք հանդես է գալիս որպես չափելի և գնահատվող հասկացություն, որը տալիս է քանակական բնութագրեր, հետևաբար՝ պետք է ընդունել ռիսկի գնահատման այն մեթոդները, որոնց բոլոր բաղադրիչներն ունեն չափողականություն: Ուստի, ընդհանրացնելով ռիսկի սահմանումները, ընդունելի ենք համարում հետևյալ ձևակերպումը. *ռիսկը վտանգի կամ վտանգավոր երևույթի հավանական չափն է՝ արտահայտված հնարավոր կորուստներով:*

Դիտարկելով և վերլուծելով ձեռնարկատիրական գործունեության հետ կապված ռիսկերի գնահատման և կառավարման դաշտը՝ համոզվում ենք, որ ձեռնարկատիրական ռիսկերի ուսումնասիրությունը դեռևս թերի է, քանի որ ոչ բոլոր ռիսկերն են բացահայտված և ներառված այդ շարքում: Տարաբնույթ արտակարգ իրավիճակների, աղետների, ճգնաժամների ռիսկերն ուսումնասիրված և ներառված չեն ձեռնարկատիրական ռիսկերի գնահատման և կառավարման ոլորտում:

Ցանկացած ձեռնարկության գործունեություն նպատակային է, որից էլ բխում է նրա առաջնային խնդիրներից մեկը՝ սեփական գործունեության անվտանգության ապահովումը, իսկ ձեռնարկատիրական ռիսկերի շարքում չկան այդ դրույթն ապահովող ռիսկի վերլուծականներ: Որպես կանոն, տնտեսագիտական գրականության մեջ ռիսկերի ուսումնասիրությունը սահմանափակվում է միայն ձեռնարկատիրական՝ ֆինանսատնտեսական, արտադրական գործունեությամբ պայմանավորված ռիսկերով և շահույթի ստացման հետ կապվող ռիսկային գործընթացներով: Ճիշտ է, ռիսկը տարբեր գիտությունների և անգամ նույն գիտության շրջանակներում չունի միանշանակ և համընդհանուր սահմանում, սակայն ձեռնարկատիրական գործունեությանը բնորոշ ռիսկերի ուսումնասիրության մեջ խոսք անգամ չկա արտակարգ իրավիճակների, աղետների ռիսկերի վերաբերյալ, այնինչ դրանց մեծ մասը բնորոշ է ցանկացած ձեռնարկության:

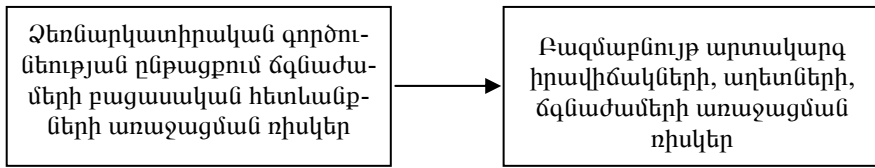
Որպես ասվածի մասնակի լրացում՝ անհրաժեշտ է նշել այն փաստը, որ, խոսելով ձեռնարկատիրական գործունեության ռիսկերի մասին, դիտարկվում են աղետների ռիսկերը, սակայն միայն ապահովագրության տեսանկյունից: Իսկ ապահովագրությունը փոխհատուցման միջոց է, որը ոչ մի կերպ չի կարող ազդեցություն ունենալ ռիսկի նվազեցման առումով:

Ասվածը հիմնավորենք ապահովագրական ռիսկի սահմանմամբ. ապահովագրական ռիսկը հավանական իրադարձության կամ իրադարձությունների գումար է, որոնց վրա հասնելու հետ կապված՝ իրականացվում է ապահովագրություն: Այս ռիսկերի մեջ մտնում է նաև տարերային աղետների ռիսկը:

Տվյալ սահմանման մեջ նշվում է, որ իրավիճակի վրա հասնելուց հետո կատարվում է ապահովագրություն, սակայն, ինչպես նշեցինք, դա չի կարող լինել արտակարգ իրավիճակի ռիսկի կառավարման միջոց, քանի որ ռիսկի կառավարումը ռիսկի նվազեցմանն ուղղված բազմաթիվ և բազմաբնույթ գործընթացների համակարգված իրականացումն է: Իսկ ապահովագրության գործընթացը կատարվում է միայն իրավիճակի ստեղծման պահից հետո, հետևաբար՝ բավարար պայման չէ ռիսկի առաջացումը կանխելու կամ վտանգից խոցելիությունը նվազեցնելու համար:

Ձեռնարկատիրական ռիսկերի ուսումնասիրության դաշտում աղետների ռիսկերի ոչ լիարժեք ուսումնասիրումը նկատելի բացթողում է: Արտակարգ իրավիճակների, աղետների, ճգնաժամների առաջացումը չկանխելու դեպքում ձեռնարկություններն անխուսափելիորեն հայտնվում են քաոսային իրավիճակներում: Դրանցից խուսափելու համար նախևառաջ անհրաժեշտ է բացահայտել բնական, տեխնածին վտանգներից, վտանգավոր երևույթներից առաջացող ճգնաժամների, աղետների ռիսկերի նվազեցման ուղիներ:

Կարծում ենք՝ ձեռնարկությանը սպառնացող հիմնական ռիսկերը կարելի է ներկայացնել երկու ընդհանրացված ենթահամակարգերի տեսքով.

Առաջին ենթահամակարգում ընդգրկվում են տնտեսական, ֆինանսական ճգնաժամերը կամ դրանց առաջացման նախադրյալները՝ եկամտաբերության անկում, անկայուն շուկայական հարաբերություններով պայմանավորված իրացվելիության նվազում և այլ բացասական երևույթներ, որոնք կարող են ճգնաժամի առաջացման պատճառ լինել ձեռնարկության համար:

Երկրորդ ենթահամակարգում ներառվում են տարաբնույթ արտակարգ իրավիճակների, աղետների և ճգնաժամերի ռիսկերը: Օրինակ՝ երկրաշարժեր, սողանքներ, քաղաքական անկայուն վիճակ, համաճարակներ և այլն:

Այս երկու ենթահամակարգերն ուղղակիորեն փոխկապված են կառավարման աստիճանակարգության ցանկացած մակարդակում, քանի որ անհերքելի փաստ է ճգնաժամերի, աղետների և զարգացման գործընթացների միջև կապը:

Այսպես՝ զարգացման գործընթացը կարող է նպաստել կամ խոչընդոտել ճգնաժամերի առաջացմանը: Մյուս կողմից՝ կառավարման համակարգում ծագած ճգնաժամերը կարող են խոչընդոտել կամ նպաստել զարգացման գործընթացներին:

Օրինակ՝ սոցիալ-տնտեսական զարգացումը հանգեցնում է նոր՝ առավել անվտանգ տեխնոլոգիաների ներդրմանը, առկա ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործմանը, բայց, միաժամանակ, կարող է նաև մեծացնել խոցելիությունը: Օրինակ՝ ջրային ռեսուրսների օգտագործման նպատակով կարող են կառուցվել նոր ջրամբարներ, և, բնականաբար, կմեծանա ջրհեղեղների, սողանքների, փլուզումների վտանգը:

Աղետներն էլ իրենց հերթին կարող են խոչընդոտել սոցիալ-տնտեսական համակարգի զարգացմանը: Օրինակ՝ աղետը կարող է հանգեցնել մարդկային և նյութական ռեսուրսների կորստի, բյուջեի պակասության աճի և այլն: Մակայն այն կարող է նաև խթանել տնտեսության զարգացումը. օրինակ՝ հին տեխնոլոգիաների վերացում և նոր՝ առավել անվտանգ տեխնոլոգիաների ներդրում, սեյսմակայուն շինարարություն և այլն:

Ռիսկերը պետք է դիտարկել համակարգված՝ հաշվի առնելով հավանական ազդեցությունները: Դրանք կարող են լինել շարակցական: Այսպես՝ գազամատակարարման համակարգի վնասումը կարող է առաջացնել հրդեհ, հետևաբար՝ տեղի կունենա արտադրության կանգ, այնուհետև գազի արտահոսքից՝ պայթյունի վտանգ, առաքման պայմանագրի խզում և այլն:

Ձեռնարկատիրական գործունեության մեջ կարևորելով ճգնաժամերի և աղետների առաջացման ռիսկերի ուսումնասիրությունը՝ լուծվում է մի կարևոր խնդիր ևս. այդպիսի ոչ միայն բացահայտվում են տվյալ ձեռնարկությանը բնորոշ, այլ նաև տնտեսության որոշակի ոլորտի ռիսկերն ամբողջությամբ: Այս նպատակով անհրաժեշտ է ներդնել ռիսկի վերլուծության և գնահատման համալիր, միասնական համակարգ, այսինքն՝ ռիսկերի կառավարման տնտեսական մեխանիզմի էությունը բացահայտել համակարգային վերլուծության մեթոդի միջոցով, որն իր մեջ ներառում է հետևյալ փուլերը՝

- սահմանների որոշում,
- խնդիրների վերլուծություն,
- անհրաժեշտ պայմանների վերլուծություն,
- տրամաբանական պլան,
- որոշումների վերլուծություն:

Համակարգային վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս նվազեցնելու ռիսկերը՝ կառավարչական արդյունավետ և օպտիմալ որոշումների ընդունման և իրականացման արդյունքում:

Ռիսկի կառավարումը ռիսկի նվազեցմանն ուղղված բազմաթիվ և բազմաբնույթ գործընթացների համակարգված իրագործումն է:

Ձեռնարկատիրական ռիսկերի կառավարման նպատակով անհրաժեշտ ենք համարում կատարել ձեռնարկությանը բնորոշ բոլոր տիպի վտանգների, ինչպես նաև կարողությունների և տվյալ վտանգի հնարավոր հետևանքների գնահատում:

Վտանգը բացասական հետևանքներ պարունակող սպառնալիք է: Ռիսկի նվազեցման համար կառավարման որոշումների ընդունումն ու իրականացումը կապված են վտանգների վերացման կամ դրանց ազդեցության նվազեցման հետ: Այդ իսկ պատճառով կարևորվում է նաև վտանգների ուսումնասիրությունը: Ձեռնարկությանը սպառնացող վտանգները կարող են պայմանավորված լինել ներքին և արտաքին ազդեցություններով:

Կարողությունները ենթադրում են ֆինանսատնտեսական, տեխնիկական միջոցների և համապատասխան մասնագետների ու ենթակառուցվածքների առկայություն:

Ռիսկի գնահատման ամբողջական պատկերը ստանալու համար պետք է դիտարկել ճգնաժամի առաջացման դեպքում հնարավոր հետևանքները: Այդ հետևանքներից կարևորվում են կորուստները, քանի որ ոչ բոլոր հետևանքներն են հաշվելի: Օրինակ՝ մենք չենք կարող որոշել բարոյահոգեբանական վնասների չափը, բայց, փոխարենը, կարող ենք հաշվել ֆինանսական, տնտեսական, մարդկային կորուստները:

Մեր կարծիքով՝ տնտեսության կայուն զարգացմանը նպաստող հիմնական ուղիներից մեկը ձեռնարկատիրական ռիսկերի արդյունավետ կառավարումն է և դրանց նվազեցմանն ուղղված համապատասխան ռազմավարության մշակումն ու իրականացումը:

Ձեռնարկատիրական ռիսկերի կառավարման հիմնախնդիրը դեռևս լիարժեքորեն ուսումնասիրված և գնահատված չէ, ինչն էլ խոցելի է դարձնում ձեռնարկատիրական գործունեությունն արտաքին և ներքին վտանգ-

ների հանդեպ: Այդ առումով, ոլորտին առնչվող մեթոդական դաշտի կատարելագործման և ինստիտուցիոնալ բնույթի միջոցառումների անհրաժեշտությունն ակնհայտ է: Չեռնարկությունները, չունենալով աղետների, ճգնաժամների ռիսկերի վերլուծականներ, գնահատման մեթոդաբանություն, վտանգում են իրենց գործունեությունը, հեղինակությունը և հետագա զարգացումը: Ուստի գիտատեխնիկական առաջընթացին զուգընթաց պետք է վերանայվեն ձեռնարկատիրական ռիսկերի գնահատման մեթոդները, գտնվեն կառավարման հիմնահարցերի լուծումներ:

АНИ ТЕРТЕРЯН

*Сотрудница МЧС РА,
Государственной академии
кризисного управления*

Методика комплексной оценки и управления всеми рисками присущими предпринимательской деятельности.- В условиях рыночных отношений для повышения эффективности деятельности экономических субъектов важное значение приобретает обработка новых методов, механизмов, подходов в управлении рисками. И в этом аспекте стало новаторством обобщение предпринимательских рисков: обсуждение основных задач оценки и управление рисками бедствий, катастроф, чрезвычайных ситуаций.

ANI TERTERYAN

*Employee at State Academy of Crisis
Management of the Ministry of
Emergency Situations*

Methods of Complex Assessment and Management of All Risks Peculiar to Entrepreneurial Activity.- In the market relations new methods, mechanisms and approaches to risk management acquire a new significance for increasing the efficiency of the activity of economic subjects.

And in this aspect, generalization of entrepreneurial risks has become crucial in the discussion of the main objectives of risk assessment and management of emergency situations.